

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים י"ג-י"ד

פרק י"ג

הפרק פותח במעשה נבואי סמלי בעל שלושה שלבים שמצטווה ירמיהו לעשות (א-יא). עשיית מעשה סמלי בידי נביא על מנת להעביר מסר לעם, מופיעה פעמים רבות בספרי הנביאים (ראו למשל: ירמיהו ל"ב, א-טו; יחזקאל ד'; הושע א'). לאחר שירמיהו מבצע את שלושת שלבי המעשה, ה' מתגלה אליו ומבאר לו את משמעותו. בהמשך הפרק חוזה ירמיהו את בואו של 'האויב מצפון' החודר עד לערי הנגב, ופונה למנהיגי העם ומצווה עליהם להשפיל את גאווותם מחמת הפורענות העתידה לבוא עליהם, על שמעלו בתפקידם כמנהיגים ובטחו באילים.

1 'הֲלוֹךְ וְקִנִּיתָ לְךָ אֶזְרוֹר פְּשִׁתִּים' (א) המעשה הנבואי הסמלי שמצטווה ירמיהו לעשות כולל שני חלקים: החלק הראשון כולל שלושה ציוויים וביצועם (א-ב, ג-ה, ו-ז) ואילו בחלק השני (ח-יא) מבאר ה' לירמיהו את הנמשל.

א) בפסוק ט משוה ה' בין השחתת האזור להשחתת **גאון יהודה וגאון ירושלים**. מהו הקשר בין השניים? (להבנת הקשר בין אזור לגבורה עיינו במלבי"ם בסעיף ב')

ב) בפסוק יא מדמה ה' את יחסו לישראל לזיקת איש לאזורו. אילו היבטים של זיקה מסומלים לדעתכם באזור? היעזרו בדברי **המלבי"ם**:

'ונדמו כאזור, וכמו שהאזור מצד שהוא אזור מורה על גבורה, ומצד שהוא פשתיים מורה על כבוד ותפארת, כן הדביק אותם לתהלה ולשם ולתפארת - שעל ידם יראה גבורתו בשידוד המערכה ותפארתו במעשיו ההשגחיים. וכמו שצוהו שיהיה בתמידות על מתניו כן היה הדיבוק האלהי הזה בתמידות'.

ג) השלב הראשון במעשה הסמלי מתחלק לשתי פעולות, קניית האזור וחגירתו על המתניים. בשלב הנמשל לעומת זאת, מופיע במפורש רק החלק השני - חגירת האזור. חשבו - מה מסמל שלב קניית האזור בתולדות העם?

2 'וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי... (יז) בליבה של נבואת הגלות המופנית לעם ולמנהיגיו, עובר לפתע הנביא לתאר את המתחולל בנפשו.

א) נסו למצוא את הקשר המילולי והרעיוני בין תאור תחושות הנביא לנבואה שמופנית לעם. היעזרו בדברי **הרד"ק**: 'ואם לא תשמעוה - אמר הנביא אם לא תשמעו, זאת הנבואה שאני אומר לכם מפי האל יתברך, במסתרים תבכה נפשי - כי אני רואה אחריתכם, ובכייית הנפש במסתרים היא הדאגה. מפני גוה - מפני גאותכם, שאין אתם רוצים להשפיל עצמכם לשמוע דבר ה', כמו שנאמר להם ואל תגבהו'.

מתן וימן

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

ב) במדרש התבאר פסוק זה באופן שונה, תוך שינוי זהות המדבר בפסוק. עמדו על משמעות הבכי הנסתר על פי המדרש. שימו לב ליחס המורכב שעולה מהמדרש כלפי החורבן, יחס דומה לזה שראינו בפרקים י"א-י"ב.

'באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו, ואמר לפניו, רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה! אמר לו אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה וגו' (ירמיה י"ג,ז). אמר להן הקב"ה למלאכי השרת בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים בו, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיהו לפניו, וכיון שראה הקב"ה את בית המקדש, אמר בוודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם, באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם, התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה' (פתיחתא לאיכה רבא).

פרק י"ד

פרק י"ד פותח בתיאור מזעזע של בצורת שבאה על ממלכת יהודה, וממחיש לנו עינינו את מצבם הקשה של בני האדם ובעלי החיים גם יחד (א-ו). פורענות זו משתלבת בפורענות שנזכרה בפרק הקודם - ביאת האויב מצפון, המביאה את העם למצב הנורא וחסר-התקווה המאפיין את תקופת החורבן, מצב אותו מתאר הנביא בפס יח: "אם יצאתי השדה והנה חללי חרב ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב...". הבצורת הקשה מביאה את העם להתפלל לה', לבקש על נפשם, להתוודות על חטאיהם ולבקש מחילה וחנינה (ז-ט, יט-כב). גם הנביא מלמד סגוריה על העם (יג), אך שערי שמיים נשארים נעולים.

3 בתיאור הבצורת מופיעות ארבע תמונות המתארות את תוצאות הבצורת, שתיים מתארות את מצבם של בני האדם (ג-ד) ושתיים את מצב בעלי החיים (ה-ו). מהם המאפיינים של תגובת בני האדם, ומה מאפיין את תגובת בעלי החיים? שימו לב במיוחד למילה החוזרת בתיאור תגובת בני האדם. מדוע מילה זו מאפיינת את תגובת האדם?

4 בפסוקים ז-ט מופיעה תפילת העם, המתחנן לה' שיושיעו ולא יוותר אדיש לגורלו. התפילה בנויה ממסגרת (ז, ט), ומחלק פנימי (ח, טו).

א) שימו לב להקשר שבו מופיע שם ה' בפסוקי המסגרת, וחשבו - מה תורמת הזכרת שם ה' לטיעון המרכזי העולה מהתפילה?

ב) בלב התפילה מופיעות שתי שאלות רטוריות: 'למה... למה', ובכל שאלה צמד דימויים. מה ההבדל בין הדימויים הללו, ואיזה יחס מצד הקב"ה הם מבקשים לשלול?

5 בפסוקים יא-טז מתנהל דו-שיח בין ירמיהו לה'. ירמיהו מסנגר על העם ותולה את מעשיו בנביאי השקר. מדוע ה' מסרב לקבל טענה זו? עיינו בפרשנים הבאים, ובדקו איזה מן הפירושים מתאים יותר לפשט הפסוק:

מצודת דוד: 'הלא יש להם לדעת אשר המה מתנבאים בשקר. כי מעולם לא שלחתים ולא ציווית אותם שום צוואה... ואם כן אין בידם לתת שום אות ומופת'.

רד"ק: 'היה להם לבחון בין נביאי האמת לנביאי השקר, כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר... דבריהם לביטול התורה'.

תיאור הבערות בספר ירמיהו:

"ואדריהם שלחו צעיריהם למים, באו על גבים לא מצאו מים, שבו כליהם ריקם בשו והכלמו וְחָפוּ ראשם" (י"ד, ג)

...גבים אינם אלא גומות (טבעיות או מלאכותיות) בסלעים אשר בנחלים היבשים או בכל מקום אחר. והיה עם רדת הגשם תימלאנה הגומות הללו מים, אשר יעמדו זמן רב, והם טובים מאד לשתיה במשך זמן קצר (אם הגומה היא קטנה ונתונה לשטח התאדות גדול באופן יחסי) או ארוך (במקרה שהגומה מכילה מים רבים ועמוקים). וכאשר ימלאו נחלי המדבר מים בעת הגשמים היורדים על ההרים במרחק, ושטף המים הרבים יעבור במהירות כלא היה, יישארו כל הגומות הללו - הגבים - מלאות מים במשך ימים ושבועות לאחר שהתייבש כבר הנחל כליל.

מה מתאר, אפוא, פסוקנו?

בטיולים רבים סיירתי במדבריות אפרים, בנימין ויהודה, לאורך שפת ים-המלח והנחלים היורדים אליו, בנחלי הנגב, במישוריו ובהריו. לא אחת הציק לי ולחברי הצמא עד למאוד, ורבות נהינו והשיבנו את נפשנו הצמאה בגבים הנפלאים המלאים מים טהורים בימות החורף. וגם אם עמדו ימים רבים והעלו בתוכם מן החי ומן הצומח - לא היססנו לשתותם בתאוה בהיותנו עטופי צמא (אם רק לא המליחו יותר מדי עקב התאדותם). אולם בחורף של שנת תש"ז, כאשר הלכנו לאורך מדבר יהודה מירושלים ועד סדום, ומשם הלאה הנגבה - גבר עלינו הצמא עד מאוד. הייתה שנה מעוטת גשמים, וכל הגבים היו יבשים. פעמים רבות שירכנו רגלינו הרחק בתקווה למצוא מים בגבים לרוות נפשנו ונפש חברינו, ונחזור אל המחנה כלעומת שבאנו. כלינו ריקים, ובפינו הבשורה הנוראה: אין! וניאלץ להסתפק רק במי המעיינות הבודדים, אשר נקרו לנו בדרכנו אך אחת ליומיים או יותר. אז הבינותי היטב את התמונה אשר מצייר ירמיהו - והיא איננה מחיי העיר ירושלים, אלא מחיי הרועים במדבריות השואפים לטיפת מים, הם וצאנם, והגבים אשר כה מיטיבים עמם כל העתים יבשו הפעם כליל, כי לא היה גשם בארץ. והם מנסים לחפש בכל מקום ומקום אולי ירד אי-בזה קצת גשם ומילא גבים במימיו, אבל לשווא.

אין "אדריהם" כאן אלא אותו ביטוי הרגיל אצל ירמיהו: "אדירי הצאן". ירמיהו נותן כאן תיאור מלא-חיים של סבלות הרועים במדבר בעת בצורת; אדירי הצאן, הם ראשי הרועים, שלחו את צעיריהם, את נערי הרועים עושי דברם, לכתת את רגליהם הרחק ולחפש אולי ימצאו מים בגבים רחוקים, ונתנו כלים בידיהם להביא להם מים. הללו הלכו בתקוות-מה, אבל חזרו רצוצים ועייפים, בושים ונכלמים, חזרו עם כליהם ריקם, ואין קץ לאכזבתם.

גב מים בנחל קינה

אלה הם דברי נביא המכיר את תנאי המדבר בגשם ובחמה, ובשנת בצורת, כי היה דר על גבולו וחדר לתוכו פעמים רבות. ואם גם מוסבים דבריו על ירושלים, הוא שאל אותם מחיי הרועים במדבר, והתמונה הזאת היא שעמדה לנגד עיני רוחו.

(מתוך: נגה הראובני,
אור חדש על ספר ירמיהו)

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים י"ג-י"ד

פרק י"ג (יב) כָּל נֶבֶל יִמְלֵא יָיִן: על הנביא לומר לעם פתגם המובן מאליו: דרכו של נבל, כד חרס, להיות מלא ביין. בהמשך מסתבר שזהו משל לגורלו של העם.

(טז) תָּנוּ לֵה' אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד בְּטָרִם וְחֶשֶׁךְ וּבְטָרִם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הַרְי נִשְׁף: קריאה לעם להתוודות על חטאיו ולהשפיל גאוותו קודם שתבוא עליו הפורענות, המדומה לחושך שבו ימעדו רגליו. **וְקוֹיֹתֵם לְאוֹר וְשִׁמָּה לְצַלְמוֹת וְשִׁית לְעַרְפֶּל:** העם המצוי בחושך יצפה לאור, אבל ה' יהפוך את האור לחושך.

(יט) עֲרֵי הַנֹּגֵב סָגְרוּ וְאִין פִּתַח הַגְּלֵת יְהוּדָה כָּלֵה הַגְּלֵת שְׁלוֹמִים: האויב מצפון יגיע עד ערי הדרום, שינסו להתבצר ולסגור בפניו את שעריהן, ויהודה כולה תוגלה בשלמותה.

(כא) מֵה תֹאמְרֵי כִי יִפְקֵד עָלֶיךָ: הנביא פונה לירושלים ומנהיגיה, המדומה לרועה שמעל בשמירת צאנו, ושואל אותה מה תשיב כאשר בעל העדר יבוא לספור את צאנו. **וְאֵת לַמִּדְתָּ אֲתֶם עָלֶיךָ אֲלֵפִים לְרֹאשׁ:** ירושלים היא זו שקירבה אליה את הבבלים שכעת הפכו לאויביה.

פרק י"ד (ג) וְאֲדַרְיָהם שְׁלַחוּ צְעִירֵיהֶם לְמַיִם: בעלי העדרים שלחו את הרועים העובדים אצלם לחפש מקורות מים.

(י) כֹּן אֶהְבּוּ לְנוֹעַ רַגְלֵיהֶם לֹא חֶשְׁכוּ: ה' מבקר את העם על כך שנעו ועברו מאליל לאליל, ולכן לא רצה ה' בהם ולא נענה לתפילתם.